

Mgr. Eva Uhrinčat'ová, PhD.

PREDIKCIA DOPADU FINANČNEJ A HOSPODÁRSKEJ KRÍZY NA SEKTOR POĽNOHOSPODÁRSTVA

Štúdia č. 1/HDAP/2009

spracovaná v rámci úlohy „Zdokonaľovanie nástrojov hodnotenia dopadov agrárnych politík a tvorby opatrení podporujúcich rozvoj slovenského poľnohospodárstva“

RESUMÉ

Nasledujúci príspevok je potrebné hodnotiť ako pokus špecifikovať možné dopady finančnej a hospodárskej krízy na sektor poľnohospodárstva Slovenska. **Prikláňame sa k názoru, že turbulencie v sektore sú zapríčinené zmenami správania sa a preferencií účastníkov trhu v oveľa vyššej miere ako sú vyvolané finančnou a hospodárskou krízou.** Dôsledok finančnej a hospodárskej krízy (alebo hospodárskej recesie) podľa nášho názoru môže predstavovať pokles výroby ako dôsledok zníženia exportu a ďalších zložiek konečnej spotreby, najmä konečnej spotreby domácností, ako aj investícií. V tomto prípade by boli adekvátne stimuly na stabilizáciu spotreby obyvateľstva, čo sa týka poľnohospodárskych a finálnych potravinárskych výrobkov, stimuly na podporenie konkurencieschopnosti poľnohospodárskej prvovýroby z hľadiska možností odbytísk finálnej produkcie a stimuly na podporu investícií. Druhý uvedený fakt nemusí byť dopadom finančnej a hospodárskej krízy, nakoľko negatívna obchodná bilancia v zahraničnom obchode s výrobkami poľnohospodárskej prvovýroby, ako aj v zahraničnom obchode s potravinárskymi výrobkami je záležitosť dlhodobá. Čo sa týka možností získavania bankových úverov na podporu investícií v sektore, situácia sa v minulom období zlepšila priamymi platbami z EÚ, ktoré zabezpečili poľnohospodárskym prvovýrobcom kontinuitu financovania výroby finančnými inštitúciami formou úveru. Momentálne je predpokladaná väčšia opatrnosť finančných inštitúcií pri poskytovaní úverov. Je to prirodzené, ale nie iba vzhľadom na subjekty poľnohospodárskej prvovýroby. Možné efekty navrhovanej spoluúčasti štátu na poskytovaní úverov pre malé a stredné podniky zatiaľ dôsledkom neúplných informácií nekomentujeme. Iste by to bol investičný stimul. Prvotným podnetom finančnej krízy v Spojených štátoch bola ale aj neadekvátna monetárna politika štátnych intervencií a záruk v spojení s podhodnotením úverového rizika finančnými inštitúciami.

Hoci terajšia finančná a hospodárska kríza je v niektorých aspektoch prirovnávaná k veľkej hospodárskej kríze, určite ide o precedens napríklad aj z pohľadu súčasnej globalizácie. Ekonómovia sa rozchádzajú názormi, čo sa týka možných dopadov štátnych alebo nadnárodných intervencií v snahe zmierniť dopady krízy. Ako môžeme byť svedkami, v cielených a dočasných opatreniach vlád mnohých postihnutých krajín na podporu hospodárstva je prioritne podpora predaja domácich výrobkov a kroky na povzbudenie investorov, efektom čoho by mala byť aj stabilizácia trhu práce. Isté je, že finančná a hospodárska kríza postihne v oveľa vyššej miere odvetvia priemyslu v porovnaní s odvetvím poľnohospodárskym. Potravinársky priemysel pravdepodobne bude musieť tlmiť dopady krízy vo vyššej miere ako poľnohospodársky sektor vzhľadom k tomu, že reálny pokles kúpyschopnosti obyvateľstva, ako dôsledok rastu prepúšťania zamestnancov najmä v automobilovom priemysle, hutníctve, elektrotechnickom priemysle, strojárskom priemysle a teda poklesu reálnych príjmov, sa prejaví na monetárnom vyjadrení spotrebného koša, ktorého významný podiel tvoria finálne potravinárske výrobky.

V intenciách uvedeného modelujeme dopady zmien jednotlivých zložiek spotreby na produkciu, teda zo vzťahov ponuka – dopyt alias výroba (produkcia) – spotreba ako exogénnu premennú volíme spotrebu.

Kvantifikáciami na úrovni makroekonomickej sme sa snažili pri zjednodušujúcich predpokladoch určiť, aký objem produkcie sektora poľnohospodárstvo a taktiež potravinárskeho sektora bol v danom roku indukovaný určitou zložkou konečného použitia. Dátová základňa (Symetrická input-output tabuľka za rok 2005) nám umožňuje analýzy uskutočňovať pre verziu, ktorá zahŕňa použitie domácej a dovezenej produkcie spolu a pre verziu, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie. Na základe uvedených kvantifikácií môžeme usudzovať o čiastočnej predikcii dopadov hospodárskej recesie alebo krízy na sektor poľnohospodárstva. **Podľa našich úvah a výpočtov dopad finančnej a hospodárskej krízy na sektor poľnohospodárstva až tak výrazný nebude a problémy v sektore, ktoré sa opakujú, sú v oveľa vyššej miere zapríčinené zmenami správania sa a preferencií účastníkov trhu, najmä odberateľsko-dodávateľskými vzťahmi¹.**

Analýza bola vypracovaná na základe situácie a údajov v januári a začiatkom februára 2009, samozrejme budú potrebné korekcie. Taktiež upozorňujeme na, podľa nášho názoru, relevantné aktuálne názory odborníkov na problematiku.

VLASTNÁ PRÁCA

Analýza a rešerše

Predpokladáme, že záujem o poľnohospodárske výrobky a finálne potravinárske výrobky bude klesať miernejšie ako záujem o výrobky niektorých odvetví priemyslu, hlavne automobilového priemyslu, hutníctva, elektrotechnického priemyslu, strojárskoho priemyslu. Aj efekt uvedeného zapríčini **avizovaný medziročný prepád hrubého domáceho produktu Slovenska (HDP)**, ktorý sa líši vzhľadom na zdroj prognózy a korekciu podľa vývinu situácie – v januári 2009 zverejnený očakávaný rast HDP Slovenska podľa odhadu *Európskej komisie* v roku 2009 je o 2,7 %. Iné odhady sú uvedené v príspevku *Slovensko šliapne na brzdu* (zdroj *Hospodárske noviny*, www.hnonline.sk) z 20. 1. 2009, „Odhad rastu slovenskej ekonomiky pre tento rok na úrovni 2,7 percenta zo strany komisie nás tak trochu prekvapil. Náš odhad momentálne držíme na asi o percento vyššej úrovni,“ hovorí *analytička Poštovej banky Eva Sárázová*. Situácia na Slovensku by sa mala začať postupne zlepšovať v druhej polovici roka. Optimistickejšie ako Európska komisia je zatiaľ aj *slovenské ministerstvo financií*, ktoré odhaduje na tento rok až 4,6-percentný rast hrubého domáceho produktu.

¹ Myšlienky z príspevku *Zriadili krízový štáb na riešenie situácie v poľnohospodárstve* (zdroj: ww.polnoinfo.sk) dokumentujú aktuálne problémy sektora:

Predstavenstvo Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory (SPPK) vyjadruje vážne znepokojenie nad aktuálnou situáciou na trhu s ťažiskovými agropotravinárskymi komoditami. Medziročný pokles nákupných cien väčšiny obilnín o 30 % – 50 %, výrazné zníženie cien olejnin, pokračujúci pokles cien surového kravského mlieka spôsobujú poľnohospodárskej prvovýrobe veľké ekonomické problémy a môžu vyústiť do existenčného ohrozenia poľnohospodárskych podnikov. Negatívne dôsledky odbytovej a cenovej krízy znásobuje finančná kríza, ktorá sťažuje prístup podnikateľských subjektov k bankovým úverom i ďalším vonkajším peňažným zdrojom.

Podľa informácií *hovorcu SPPK Stanislava Nemca* považuje *Predstavenstvo SPPK* za nevyhnutné oveľa intenzívnejšie podporovať predaj na Slovensku vyrobených výrobkov, sprístupňovať úvery pre podnikateľov prostredníctvom štátnych záručných mechanizmov, bonifikovať prepravné náklady pri vývoze prebytkových komodít, reštrukturalizovať podpory z verejných zdrojov tak, aby sa orientovali na najviac ohrozené výrobné odbohy a nezabúdať pri vyčleňovaní mimoriadnych podpôr na zmiernenie dôsledkov krízy ani na agropotravinársky komplex, ktorý v súlade s vládnyim programom predstavuje jednu z priorit štátnej hospodárskej a sociálnej politiky.

Začiatkom februára sú známe ďalšie korekcie: „Centrálne banka odhadla, že tento rok bude naša ekonomika rásť len o 2,1 percenta, čo nie je ani polovica z tempa, ktoré očakávala ešte pred pár týždňami.“ (príspevok *Ekonomika spomalí, viac než sme čakali*, zdroj: *Hospodárske noviny číslo 23 zo 4. 2. 2009*)

Podiel hrubého domáceho produktu v poľnohospodárstve na celkovom HDP nie je veľký. Hrubý domáci produkt vytvorený v poľnohospodárstve bol v roku 2007 menší ako rok predtým a jeho podiel na HDP národného hospodárstva klesol na 2,5 % (zdroj: *Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2008 (stav za rok 2007)*).

Je potrebné posúdiť, či možné výkyvy odrážajú zmeny správania a preferencií účastníkov trhu, alebo nakoľko môžu byť vyvolané finančnou a hospodárskou krízou. Preto v nasledovnej polemike uvádzame niektoré asociácie k veličinám, ktoré modelujú ekonomický proces v podnikaní v agrovýrobe.

- Ako môžeme byť svedkami, v cielených a dočasných opatreniach vlád mnohých postihnutých krajín na podporu hospodárstva je prioritne podpora dopytu po domácich výrobkoch a kroky na povzbudenie investorov. V týchto intenciách **modelujeme dopady zmien jednotlivých zložiek spotreby na produkciu**, teda zo vzťahov ponuka – dopyt alias výroba (produkcia) – spotreba ako exogénnu premennú volíme spotrebu.

- **Abstrahujeme od možných mimoriadnych intervencií štátu s priamym alebo nepriamym efektom na sektor** (keďže avizovanou prioritou vlády v tomto roku bude snaha o minimalizáciu dopadov svetovej finančnej a hospodárskej krízy aj mimoriadnymi rozpočtovými stimulmi).

- Abstrahujeme od vývoja zamestnanosti v sektore.

V *Správe o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2008 (stav za rok 2007)* je uvedené: Pokračoval, aj keď miernejšie ako v minulosti, pokles poľnohospodárskej zamestnanosti a jeho podiel na celkovej zamestnanosti sa znížil zo 4,4 % na 4,1 %. V roku 2007 dosahovali priemerné mzdy v poľnohospodárstve 73 % miezd v národnom hospodárstve.

Zamestnanosťou v sektore a relevantnými aspektmi sa zaoberá aj *Jurášek, 2008*². **Aj na základe ďalej citovaných zistení sa prikláňame k názoru, že možné zníženie zamestnanosti v sektore poľnohospodárstva je dopadom očakávaných zmien v správaní a preferencií účastníkov trhu, a nie dôsledok finančnej a hospodárskej krízy. Taktiež sa prikláňame k názoru, že priorita v tomto smere by mala byť kladená na produktivitu práce, ktorá je ale závislá aj na kapitálovej vybavenosti hospodáriaceho subjektu.**

Profesor Jurášek uvádza: Z celosvetového hľadiska a aj z hľadiska krajín EÚ, problém nespočíva v nedostatku pracovných síl (*autor myslí pracovných síl v poľnohospodárstve*). Skôr naopak. Je možné a potrebné odčerpávať pracovné sily z poľnohospodárskej prvovýroby a presúvať ich do iných odvetví národného hospodárstva. Pracovné sily zostávajúce v poľnohospodárstve majú byť však postupne efektívnejšie využité tým, že sa neustále bude zvyšovať kapitálová – fondová vybavenosť pracovníkov.

Je len prirodzené, že relatívny podiel a aj absolútny počet pracovných síl v poľnohospodárstve neustále klesá a aj naďalej bude klesať, až sa zastaví na určitej – možno

² JURÁŠEK, P.: Práca – pracovné sily v poľnohospodárstve Európskej únie. In: Alternatívne prístupy k riešeniu problémov ekonomiky SR. Str. 52-67. Ekonomická univerzita v Bratislave. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava 2008. ISBN 978-80-225-2578-7.

optimálnej – hranici, zodpovedajúcej danému stupňu rozsahu a efektívnosti výroby v jednotlivých krajinách, ako aj na svete ako celku.

Vo všetkých krajinách EÚ klesá absolútny počet a aj relatívny podiel pracovníkov v poľnohospodárstve na celkovom počte pracovníkov v národnom hospodárstve. Zaujímavé je, že ten samý podiel, ako má Slovensko, sa vyskytuje aj vo Francúzsku; a to je krajina rozhodne s vyššou úrovňou poľnohospodárstva ako naša.

Pozícia Slovenska v produktivite práce v poľnohospodárstve nie je nijako povzbudzujúca. Oproti priemeru EÚ 15 je hodnota hrubej poľnohospodárskej produkcie na 1 stáleho pracovníka činného v poľnohospodárstve až okolo 3,5-krát menej; a oproti Francúzsku až okolo 7,4-krát menej.³

- Súvislosti a prognózy spotrebiteľských cien a inflácie sú uvedené v príspevku *Rast cien ovplyvnili potraviny, ropa a hospodárska kríza* (zdroj *Slovenská tlačová agentúra SITA, www.webnoviny.sk*)

Citujeme: Vývoj inflácie bol v roku 2008 na Slovensku ovplyvnený predovšetkým rastom cien potravín a pohonných látok. Práve tieto dve zložky totiž stáli za neustálym zrýchľovaním rastu spotrebiteľských cien, ktorý vyvrcholil v septembri, kedy inflácia podľa národnej metodiky dosiahla 5,4 % a harmonizovaná inflácia 4,5 %. Rast cien potravín pritom až do augusta tohto roku dosahoval vyše 8-percentné tempo a strop dosiahol v júni. Vtedy potraviny a nealkoholické nápoje vykázali medziročný nárast cien až o 10,5 %. „V októbri sa však situácia otočila a inflácia začala svoju etapu spomaľovania. Očakávame, že inflácia v trende spomaľovania bude pokračovať aj v roku 2009,“ konštatovala *analytička Poštovej banky Eva Sárázová*. Práve na jeseň do vývoja spotrebiteľských cien vstúpila aj globálna kríza. Z nej vyplývajúce spomalenie či začínajúca recesia spôsobujú totiž pokles spotreby a teda aj dopytu po mnohých tovaroch a službách. V porovnaní s letom pritom nastal výrazný prepád cien ropy na svetových komoditných trhoch. Začiatok budúceho roku by tak mal priniesť ďalšie spomalenie inflácie. Priaznivo by mali naďalej pôsobiť práve ceny potravín, ktoré väčšiu časť tohto roka ťahali infláciu naopak nahor. Naďalej by mali pozitívne pôsobiť aj ceny ropy a veľké obavy nemajú analytici ani z manipulácie s cenami počas zavádzania eura. Rast cenovej hladiny by však mal byť naďalej mierne rýchlejší, ako v štátoch eurozóny. „Na druhej strane, Slovensko bude mať v eurozóne najnižšiu cenovú úroveň, asi dvojtretinovú oproti priemeru. Cenové dobiehanie bude pokračovať aj v ďalších rokoch a Slovensko by malo v najbližších rokoch patriť v eurozóne medzi krajiny s najvyššou infláciou,“ uviedol *analytik Slovenskej sporiteľne Michal Mušák*. Rýchlejšie ako v ostatných krajinách by mali rásť najmä ceny služieb. V budúcom roku by pritom podľa analytikov mal priemerný rast spotrebiteľských cien spomaliť k úrovni 3 % až 3,5 %. Za rok 2008 sa pritom priemerná inflácia očakáva vo výške zhruba 4,6 %.

My podotýkame, že **v tomto období ceny potravín klesajú, ale stále neodrážajú pokles cien komodít poľnohospodárskej prvovýroby. Je to pravdepodobne spôsobené aj tým, že spracovatelia využívajú zásoby surovín, a nové, nižšie ceny vstupov budú zohľadnené v cenách potravín s určitým oneskorením.** Je ale predpoklad, že ceny potravín neklesnú na úroveň pred boomom cien potravín v roku 2008. Z dlhodobejšieho hľadiska by sa ceny potravín mali vyrovnáť s priemernou cenovou hladinou eurozóny.

Podľa agrárneho analytika Havla ceny potravín finančná kríza priamo neovplyvní – vidí za tým skôr prepojenie svetových ekonomík. „Farmári, potravinári aj spotrebiteľia si musia zvyknúť na výraznejšie turbulencie v cenách surovín a potravín,“ vraví *Havel*. Riešenie vidí vo vytváraní finančných rezerv samotnými farmármi, ale aj v spoločnej poľnohospodárskej

³ Koniec citácie.

politike EÚ, kde by časť dotácií bola presmerovaná na stabilizáciu cien. Zdroj: www.ekonomika.sme.sk, príspevok *Potraviny pravdepodobne zdražujú*.

Ďalším z veľmi vážnych problémov v agro-potravinárskom sektore je nevyváženosť vzťahov medzi výrobcami potravín a obchodom. V príspevku *Potravinári: Reťazce nás privádzajú do zúfalstva* (zdroj www.ekonomika.sme.sk), hovorca Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory Stanislav Nemeč priznal, že napriek tomu, že od januára (poznámka: príspevok je z decembra 2008) nadobudne účinnosť zákon o neprimeraných podmienkach v obchodných vzťahoch, predajcovia stupňujú tlak na dodávateľov a pritvrdzujú podmienky. *Podpredseda komory pre potravinárstvo a obchod Dušan Janiček* povedal, že zatiaľ čo v minulosti museli dodávatelia vo forme rôznych poplatkov spätne odvieť obchodu až do 18 % z objemu tržieb, v súčasnosti sa tieto požiadavky podľa prieskumu komory zvýšili na 20 až 25 %.

- Čo sa týka cenového vývoja poľnohospodárskych komodít, ako aj vstupov poľnohospodárskej prvovýroby, *profesor Vašák* uvádza (z príspevku *Cenový vývoj z roku 2007 sa môže zopakovať* (zdroj: www.polnoinfo.sk): Sú to ceny (myslí sa aktuálne ceny komodít poľnohospodárskej prvovýroby), ktoré sú z hľadiska posledných 20 rokov normálne, alebo mierne pod bežným normálom. Musíme ale poznamenať, že boli aj horšie roky. Je pravda, že medzitým rástli náklady na takmer všetky vstupy, to znamená, že situácia sa zhoršuje a cenové nožnice sa roztvárajú. **Optimistická správa je, že približne od 5. – 6. januára 2009 vykazujú agrárne burzy nárast cien poľnohospodárskych komodít, ako pšenice, repky, ale aj bravčového mäsa. Očakávam, že ceny agrárnych komodít budú rásť značným tempom aj v budúcom období.**

My podotýkame, že ceny vstupov do prvovýroby sú záležitosťou aj rozhodnutí hlavných dodávateľov do prvovýroby. **Cenové variácie⁴ sú do značnej miery determinované dodávateľsko-odberateľskými vzťahmi a táto oblasť je značne heterogénna s variabilnou mierou neurčitosti, bez ohľadu na existenciu alebo neexistenciu finančnej alebo hospodárskej krízy.**

Ako ďalej uvádza významný odborník, *profesor Vašák*, na niektorých cenách vstupov do prvovýroby alebo investíciách by mohol sektor profitovať. V ďalej uvedenej citácii z rozhovoru s *profesorom Vašákom* je uvedený aj jeho názor na dopad hospodárskej krízy v sektore poľnohospodárstvo.

⁴ V príspevku *Aký bol poľnohospodársky január?* (www.polnoinfo.sk) sa poukazuje na momentálny cenový vývoj komodít rastlinnej a živočíšnej výroby.

Ceny rastlinných komodít dosiahli svoje dno už v decembri. Ich vývoju, pravdepodobne pomôže sucho v niektorých oblastiach sveta. Napríklad Argentínu, štvrtého najväčšieho exportéra pšenice, postihlo najväčšie sucho za posledných 70 rokov.

Čo sa týka speňazovania živočíšnych komodít, na Slovensku podľa ATIS-u vnímame mierne oživenie cien jatočného hovädzieho dobytku a to v dôsledku nedostatku zvierat na našom trhu. Pri ošípaných, je situácia zložitejšia a nákupné ceny v lepšom prípade len stagnovali. Podľa Zväzu chovateľov ošípaných na Slovensku, sa ceny v ostatných krajinách Európskej únie v minulom týždni začali mierne posilňovať. Výrazný pokles cien ošípaných bol zaznamenaný len v štátoch Vyšehradskej štvorky. Organizácia zastrešujúca našich chovateľov, už v prvom februárovom týždni predpokladá určitú stabilizáciu situácie.

Oveľa pochmurnejšia nálada je medzi prvovýrobcami mlieka. Z tohto dôvodu aj slovenský minister pôdohospodárstva, predložil na rokovanie Rady ministrov poľnohospodárstva EÚ, v januári, žiadosť o zvýšenie intervenčného nákupu aj obnovenie vývozných náhrad.

Na situáciu v poľnohospodárstve, v januári, zareagovala aj Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora. Tá zriadila krízový štáb, ktorý bude monitorovať ďalší vývoj, zabezpečí spracovanie analýzy dopadov odbytovej a finančnej krízy na agropotravinársky komplex a predloží Rade pre hospodársku krízu, výkonnej i zákonodarnej moci návrhy nevyhnutných opatrení.

Predstavitelia Komory sa vyjadrili, že plánujú napríklad intenzívnejšie podporovať predaj na Slovensku vyrobených výrobkov.

V súčasnosti je vďačnou témou pre médiá hospodárska kríza. Ako predpokladáte, že postihne poľnohospodárstvo?

Domnievam sa, že hospodárska kríza, večná mediálna téma, je skutočne tu. Došlo k pôžičkám veľkého množstva neexistujúcich, nekrytých peňazí. Rozdiely medzi sektormi, ktorých sa dotkne hospodárska kríza je ale celkom mimoriadny. **Nevidím dôvod, aby malo poľnohospodárstvo na krízu doplatiť. Dokonca by mohlo na nej profitovať a vyťažiť.** Paradoxne by totiž poľnohospodári mohli kupovať lacnejšie stroje, alebo pohonné hmoty. Hospodárska kríza sa nedotkla poľnohospodárstva ani v rokoch 1929 – 1932 v čase Veľkej hospodárskej krízy. Spotreba základných poľnohospodárskych komodít v tomto období neklesla, ba naopak, pri niektorých produktoch rástla.

- Ďalej predpokladáme vzhľadom na klesajúci zahraničný dopyt prehlbovanie negatívnej obchodnej bilancie v zahraničnom obchode s výrobkami poľnohospodárskej prvovýroby, ako aj v zahraničnom obchode so spracovanými potravinárskymi výrobkami. Taktiež predpokladáme neblokované otvorených trhov.

V *Správe o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2008 (stav za rok 2007)* je uvedené: Obrat zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi a potravinárskymi výrobkami sa v roku 2007 zvýšil (12 %). Nárast obratu spôsobilo výrazné zvýšenie dovozu (16 %) pri súbežnom náraste hodnoty vývozu (7 %). V dôsledku vyššej dynamiky rastu dovozu v porovnaní s nárastom vývozu záporné saldo agropotravinárskeho obchodu medziročne výrazne vzrástlo o 46 %. Pozícia agrosektoru sa v rámci celkového zahraničného obchodu Slovenskej republiky v porovnaní s predchádzajúcim rokom výrazne zhoršila, keďže sa zvýšil podiel záporného salda z 22,5 % v roku 2006 až na 115,2 % na celkovom salde zahraničného obchodu SR.

Ako uvádza zdroj *Slovenská tlačová agentúra SITA* (uvedené na www.pluska.sk, príspevok *Kríza u agropodnikateľov SR sa vlani podľa Mišánika prehĺbila*), podľa *predsedu Zväzu poľnohospodárskych družstiev a obchodných spoločností Milana Mišánika* pri spontánnom prerastaní globálnej finančnej krízy do reálnej ekonomiky sa zvyšuje odbytová neistota aj v slovenskom agrosektore. „Zväz poľnohospodárskych družstiev a obchodných spoločností reálne predpokladá, že v ďalšom období sa bude zahraničný konkurenčný tlak zvyšovať aj pri odbyte niektorých poľnohospodárskych a finálnych potravinárskych výrobkov. Pri poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkoch možno zároveň predpokladať aj zhoršenie zahranično-obchodného salda SR,“ uzavrel *predseda zväzu poľnohospodárskych družstiev*.

Vysoký podiel exportu na HDP je pre Slovensko pochopiteľný. *Profesor Sojka, 2008⁵*, uvádza: Čo je v malých štátoch export, to vo veľkých krajinách sa môže realizovať ako vnútorný obchod.

- Možnosť získania bankových úverov v krízovej situácii zhodnocuje *predseda Zväzu poľnohospodárskych družstiev a obchodných spoločností Milan Mišánik*. Hrozí nielen prehĺbenie nedostatku vlastných zdrojov, ale aj ťažší prístup agropodnikateľov k bankovým úverom. „V takejto situácii považujeme za odôvodnené, aby sa opatrenia slovenskej vlády, ktoré boli prijaté slovenskou vládou na zmiernenie dosahu finančnej krízy poskytnutím štátnych záruk bankám pri úveroch pre malé a stredné podniky vzťahovali aj

⁵ SOJKA, J.: Ekonomické parametre väčších a menších štátov Európy (hodnotenie). In: Alternatívne prístupy k riešeniu problémov ekonomiky SR. Str. 72-85. Ekonomická univerzita v Bratislave. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava 2008. ISBN 978-80-225-2578-7.

na agropodnikateľov,“ spresnil *Milan Mišánik* (príspevok *Kríza u agropodnikateľov SR sa vlní podľa Mišánika prehĺbila*).

Doteraz priame platby boli finančným stabilizátorom poľnohospodárskych podnikov. Ako je uvedené v správe o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2008 (stav za rok 2007), priame platby z EÚ zabezpečili poľnohospodárskym prvovýrobcom kontinuitu financovania výrob finančnými inštitúciami formou úveru. Tieto úverové zdroje im pomohli adaptovať sa na zmenu masového prísunu podporných platieb v rámci nástrojov Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Možné efekty navrhovanej spoluúčasti štátu na poskytovaní úverov pre malé a stredné podniky zatiaľ dôsledkom neúplných informácií nekomentujeme. Iste by to bol investičný stimul. Ale prvotným podnetom finančnej krízy v Spojených štátoch bola aj neadekvátna monetárna politika štátnych intervencií a záruk v spojení s podhodnotením úverového rizika finančnými inštitúciami.

- **Problémy predpokladáme v užití produkcie poľnohospodárskeho sektora, teda v konečnej spotrebe a medzispotrebe. Táto oblasť je aj predmetom nami vykonaných podporných výpočtov.**

Z prehľadov⁶ z niekoľkých rokov môžeme prehlásiť, že v medziprodukčnom štádiu najviac využívajú poľnohospodárske produkty ako vstup svojej výroby nasledovné odvetvia (mimo samotného odvetvia „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“): „Výroba potravín a nápojov“, „Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie“, „Veľkoobchod a sprostredkovanie veľkoobchodu okrem motorových vozidiel a motocyklov“, „Výroba tabakových výrobkov“ a „Maloobchod okrem motorových vozidiel; oprava tovaru osobnej potreby a potrieb pre domácnosť“. Zo skúmania podielu jednotlivých odvetví na celkovej medzispotrebe produktov poľnohospodárskeho sektora vyplýva, že majoritná časť z celkovej medzispotreby produktov poľnohospodárskeho sektora smeruje do samotného poľnohospodárskeho sektora a do potravinárskeho priemyslu. V roku 2005 tieto položky predstavovali 36 % (medzispotreba produktov poľnohospodárskej prvovýroby v sektore poľnohospodárskom) a 45 % (medzispotreba produktov poľnohospodárskej prvovýroby v sektore potravinárskom).

Predpokladáme stabilitu v medzispotrebe produktov poľnohospodárskej prvovýroby v sektore pôdohospodárstva. Základnou zložkou medzispotreby sú vlastné osivá a krmivá pre výživu poľnohospodárskych zvierat. Spotreba krmív závisí od počtu hospodárskych zvierat a požiadaviek na výživu a ich cene. Vzhľadom na reprodukčný proces hospodárskych zvierat nie je možné kalkulovať so skokovou zmenou ich početnosti. Vzhľadom na obmedzenú výmeru poľnohospodárskej pôdy a nižší produkčný potenciál vlastných osív je ich využitie v praxi obmedzené s relatívne stabilným podielom.

V podmienkach súčasného hospodárskeho vývoja sa využívajú prevažne existujúce výrobné kapacity v potravinárskom priemysle ako majoritného spracovateľa poľnohospodárskej produkcie. Z toho vyplýva relatívna stabilita potreby surovín pre potravinársky priemysel (úvahy zjednodušujeme o vplyv exportu a importu – v zahraničnom obchode so spracovanými potravinárskymi výrobkami sa neustále prehlbuje negatívna obchodná bilancia SR). **Stabilita v medzispotrebe produktov poľnohospodárskej prvovýroby v sektore potravinárstvo môže byť narušená vzhľadom**

⁶ Vzájomné interakcie poľnohospodárskeho sektora vo výrobnom procese môžeme určiť z údajov o medzispotrebe z Komoditno-odvetvových tabuliek dodávok a použitia (posledne vydané Štatistickým úradom SR v období spracovávania príspevku boli Komoditno-odvetvové tabuľky dodávok a použitia za rok 2005).

k možnému poklesu finančného vyjadrenia spotreby finálnych potravinárskych výrobkov, keďže väčšina produkcie potravinárskeho sektora sa využíva v konečnom použití (v roku 2005 to bolo 76 %) a najväčšie percento konečného použitia produkcie potravinárskeho sektora predstavuje konečná spotreba domácností (v roku 2005 to bolo 79 %). Nepredpokladáme ale fatálne výkyvy, čo sa týka podielu potravín na štruktúre spotrebného koša v SR. Predpokladáme, že aj v dobe finančnej a hospodárskej krízy je toto entita relatívne stabilná, keďže výdavky na potraviny sú nevyhnutne predmetom základnej potreby. Čo sa týka ale finančného vyjadrenia podielu potravín na štruktúre spotrebného koša, predpokladáme substitúciu jednotlivých druhov potravinárskych výrobkov lacnejšími produktmi. Uvedené predpoklady budú dôsledkom reálneho poklesu kúpyschopnosti obyvateľstva na základe straty zamestnania pracovníkov najmä v automobilovom priemysle, hutníctve, elektrotechnickom priemysle, strojárskom priemysle a teda poklesu reálnych príjmov. Ako uvádza *profesor Balhar, 2008*⁷, vo vyspelých krajinách podiel výdavkov na potraviny z celkových príjmov obyvateľstva predstavuje len cca 15 % (na Slovensku 20 %).

Analogicky je možné uvažovať o spotrebe – konečnom použití výrobkov z poľnohospodárskej prvovýroby. Napr. 54 % produkcie poľnohospodárskeho sektora sa v roku 2005 využilo v konečnom použití a najväčšie percento konečného použitia produkcie poľnohospodárskeho sektora predstavuje konečná spotreba domácností (v roku 2005 to bolo 74 %).

To znamená, že monetárne vyjadrenie spotreby výrobkov z poľnohospodárskej prvovýroby a aj finálnych potravinárskych výrobkov poklesne. Predpokladáme, že konečná spotreba domácností bude významne závislá od výšky príjmu. V dobe finančnej, resp. hospodárskej krízy sa k tomuto aspektu pridávajú ďalšie socio-psychologické aspekty. Z doby vysokého kultu spotrebného a konzumného správania sa, žitiu „na dlh“, momentálne časť populácie čelí riziku straty zamestnania, a teda zníženiu príjmov a životnej úrovne, a taktiež populácia sociálne a pracovne stabilnejšia pravdepodobne preorientuje správanie spotrebiteľa na vytváranie osobných finančných rezerv. Takže pri očakávaní racionálnejšieho a opatrnejšieho spotrebného správania predpokladáme maximálny pokles (v monetárnom vyjadrení) výrobkov z poľnohospodárskej prvovýroby o 7 %. Ten istý odhad aplikujeme pri poklese spotreby finálnych potravinárskych výrobkov.

Ďalej uvádzame odhad dopadu poklesu jednotlivých zložiek konečného použitia na produkciu v sektore „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ a kumulovane pre sektory „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“.

Analýza väzieb medzi jednotlivými odvetvami národného hospodárstva a výrobou jednotlivých komodít, zložkami konečnej spotreby a zahraničím poskytuje užitočné informácie pri objasňovaní priamych a nepriamych väzieb sektora poľnohospodárstvo v rámci národného hospodárstva, ktoré môžu byť užitočné aj pri predikcii dopadov finančnej, resp. hospodárskej krízy. Stručný teoretický úvod je *volne* spracovaný podľa *Lábaj, Luptáčík, Rumpelová, (2008)*⁸: Pri uvedenej analýze využívame Leontiefov otvorený statický model (dopytovo orientovaný input-output model), pomocou ktorého simulujeme premietnutie zmien v konečnom dopyte prostredníctvom medziodvetvových väzieb do zodpovedajúcich

⁷ BALHAR, V.: Ekonomická globalizácia sveta prináša významné zmeny vo využívaní zdrojov. In: Alternatívne prístupy k riešeniu problémov ekonomiky SR. Str. 9-13. Ekonomická univerzita v Bratislave. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava 2008. ISBN 978-80-225-2578-7.

⁸ LÁBAJ, M. - LUPTÁČIK, M. - RUMPELOVÁ, D.: Štrukturálne súvislosti slovenskej ekonomiky na báze input-output analýzy. In: Ekonomický časopis, 56, 2008, č. 5, s. 477-494. Tab. 5, lit. 8. ISSN 0013-3035.

zmien v produkcii tovarov a služieb, ktoré sú potrebné na uspokojenie konečného dopytu. V analýzach vychádzame z predpokladu, že krátkodobu zostávajú technické koeficienty konštantné (vyjadrujú podiel jednotlivých vstupov pripadajúcich na celkovú produkciu určitej komodity). Môžeme kvantifikovať napríklad, aký objem produkcie bol v danom roku indukovaný určitou zložkou konečného použitia. Dátová základňa nám umožňuje vykonať analýzy pre verziu, ktorá zahŕňa domáce aj zahraničné väzby (import) a verziu, ktorá obsahuje len domáce väzby.

Čiastočne podľa informácií zo zdroja *Lábaj, Luptáčik, Rumpelová, (2008)* a *Husár, Mokrášová, Goga, (2001)*⁹, je vykonaný aj nasledovný odhad. Základnú databázu údajov tvorí Symetrická input-output tabuľka za rok 2005, ktorá je produktom Štatistického úradu SR a momentálne je to najaktuálnejšia verzia symetrickej input-output tabuľky, ktorá je k dispozícii.

V tejto časti podporných výpočtov sme sa zamerali **na výpočet veľkosti produkcie, ktorý je generovaný jednotlivými zložkami konečného použitia v členení: konečná spotreba domácností, konečná spotreba verejnej správy a neziskových inštitúcií slúžiacich domácnostiam, tvorba hrubého kapitálu a export. A následne na odhad dopadu poklesu jednotlivých zložiek konečného použitia na produkciu. Obe kvantifikácie prevádzame v sektore „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ a kumulovane pre sektory „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ v dvoch verziách: vo verzii, ktorá zahŕňa použitie domácej a dovezenej produkcie spolu a vo verzii, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie.**

Resumé – odhad pre verziu, ktorá zahŕňa použitie domácej a dovezenej produkcie spolu – v hraniciach optimistický odhad a pesimistický odhad:

- Každé percento zníženia spotreby produktov poľnohospodárskej výroby domácnosťami zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,37 percenta až 0,69 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby produktov poľnohospodárskej výroby verejnou správou a neziskovými inštitúciami slúžiacimi domácnostiam zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,02 percenta až 0,04 percenta.
- Každé percento zníženia hrubej tvorby kapitálu (súvisiacej s produktmi poľnohospodárskej výroby) zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,03 percenta až 0,04 percenta.
- Každé percento zníženia exportu produktov poľnohospodárskej výroby zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,11 percenta až 0,21 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby potravinárskych produktov, nápojov a tabaku domácnosťami kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,56 percenta až 0,73 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby potravinárskych produktov, nápojov a tabaku verejnou správou a neziskovými inštitúciami slúžiacimi domácnostiam kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,02 percenta až 0,03 percenta.

⁹ HUSÁR, J. - MOKRÁŠOVÁ, V. - GOGA, M.: Input-output analýza a systém národných účtov. Bratislava: Ekonóm, 2001. 225 s. ISBN 80-225-1349-0.

- Každé percento zníženia hrubej tvorby kapitálu (súvisiacej s potravinárskymi produktmi, nápojmi a tabakom) kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,02 percenta až 0,03 percenta.
- Každé percento zníženia exportu potravinárskych produktov, nápojov a tabaku kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,16 percenta až 0,21 percenta.

Ďalej uvádzame **analogické výpočty pre verziu, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie.**

Resumé – odhad pre verziu, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie – v hraniciach optimistický odhad a pesimistický odhad:

- Každé percento zníženia spotreby produktov poľnohospodárskej výroby domácnosťami zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,37 percenta až 0,65 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby produktov poľnohospodárskej výroby verejnou správou a neziskovými inštitúciami slúžiacimi domácnostiam zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,02 percenta až 0,04 percenta.
- Každé percento zníženia hrubej tvorby kapitálu (súvisiacej s produktmi poľnohospodárskej výroby) zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,04 percenta až 0,07 percenta.
- Každé percento zníženia exportu produktov poľnohospodárskej výroby zníži produkciu sektora „Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby“ o 0,14 percenta až 0,24 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby potravinárskych produktov, nápojov a tabaku domácnosťami kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,51 percenta až 0,65 percenta.
- Každé percento zníženia spotreby potravinárskych produktov, nápojov a tabaku verejnou správou a neziskovými inštitúciami slúžiacimi domácnostiam kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,02 percenta až 0,03 percenta.
- Každé percento zníženia hrubej tvorby kapitálu (súvisiacej s potravinárskymi produktmi, nápojmi a tabakom) kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,02 percenta až 0,02 percenta.
- Každé percento zníženia exportu potravinárskych produktov, nápojov a tabaku kumulovane zníži produkciu sektorov „Výroba potravín a nápojov“ a „Výroba tabakových výrobkov“ o 0,24 percenta až 0,31 percenta.

Pri porovnaní oboch verzií je najmarkantnejší nárast veľkosti produkcie, indukovanej exportom – pri verzii, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie. Uvedené platí v prípade produktov poľnohospodárstva, ale najmä v prípade potravinárskych výrobkov, nápojov a tabaku. Uvedené indikuje dôležitosť exportu domácej produkcie uvedených výrobkov.

V prípade potravinárskych výrobkov, nápojov a tabaku evidujeme taktiež v prípade verzie, ktorá zahŕňa použitie domácej produkcie, výraznejší pokles veľkosti produkcie, indukovanej konečnou spotrebou domácností. Uvedené indikuje rezervu pri odbyte výrobkov potravinárskeho sektora, ale aj poľnohospodárskej prvovýroby na trhu domácom. Výsledky uvedených simulácií potvrdzujú, že

snaha o podporu spotreby výrobkov domácich producentov je opodstatnená.

© VÚEPP Bratislava
Všetky práva vyhradené

Tel.: 00421 (0) 37 6410193
email: eva.uhrincatova@vuepp.sk
<http://www.vuepp.sk>